

Platón: Állam 614 b-621d

ford. Szabó Miklós

Szókratész

Elmondom hát, ha nem is Alkinoosznak, de egy igen vitéz férfiúnak, a pamphüliai Érnek, Armeniosz fiának, az elbeszélését. Ő ugyanis valamikor régen háborúban elesett, s mikor tíz nap múlva a már feloszlott holttesteket összeszedték, őt épen találták meg, hazaszállították, s mikor el akarták temetni, s már a máglyán feküdt, tizenkét napos hulla létére fölédet, s fölédvén elmesélte, amit a másvilágon látott. Elmondta, hogy a lelke, (c) mihelyt a testéből kilépett, sok más lélekkel egyetemben ment-mendegélt, amíg elértek egy csodálatos helyre, ahol a földben egymás mellett két hasadék volt, velük szemben pedig, fenn az égen, ugyancsak kettő. A hasadékok közt bírák foglaltak helyet, akik – miután az ítéletet meghozták – az igazságos lelkeket a jobb oldali hasadékon át fölfelé, az égboltozaton keresztül indították útnak, miután cselekedeteik megítéléséről elől jeleket akasztottak rájuk; az igazságtalanokat pedig a bal (d) oldali hasadékon át lefelé; ezek hátul hordták az összes cselekedeteiket feltüntető jeleket. Mikor ő a bírák elé lépett, azt mondták neki, hogy az ő feladata lesz majd hírül vinni az embereknek az ott történeteket; tehát megparancsolták neki, hogy jól hallgasson és figyeljen mindenre azon a helyen. Ő aztán látta, amint a lelkek az ítélet elhangzása után az ég és a föld hasadékainak egyikén át eltávoznak, míg a másik két hasadék egyikén át a föld alól feljönnek mocsokkal és porral belepve, a másikon át pedig az égből lejönnek tisztán. A szakadatlanul visszaérkező lelkek azt az érzést keltették benne, mint ha hosszú vándorlás után jönnének oda; lelkendezve vonultak a rétre, s ott – mint valami ünnepi gyülekezésben – letelepedtek, az ismerősök üdvözölték egymást; a föld alól érkezők kérdezősködtek a többiektől az ottani dolgok felől, az égből érkezők pedig amazoknak a tapasztalatai felől. S aztán elbeszéltek egymásnak az (615 a) élményeiket; egyik részük nagy jajgatás és sírás közt emlékezett vissza arra, hogy mennyi és milyen szenvedéseken ment át, s mit látott föld alatti vándorlása során - ez a vándorlás ezer évig tartott -, az égből érkezők pedig a boldog élményekről és csodálatosan szép látomásokról számoltak be. Sok időbe telnék, Glaukón, minden részletet elmondani; a lényeg azonban az – így mondta -, hogy mindazért az igazságtalanságért, amit valaha másokkal szemben elkövettek, sorjában megbűnhődted, és pedig mindegyikért tízszer – ez százévenként

történik, minthogy ennyinek számít az emberi élet tartalma -, hogy így minden gonosztettükért tízszeres árat fizessenek. Aki például sok embernek okozta a halálát azáltal, hogy városokat vagy hadseregeket árult el és vetett rabszolgaságra, vagy akinek valami más gonoszságban volt része, annak minden egyes tettéért tízszeres (c) kint kellett kiállnia; aki pedig jótetteket hajtott végre, s igazságos és jámbor életet élt, az ugyanezen arány szerint részesült jutalomban, akik éppen csak hogy megszülettek, s csak rövid ideig voltak életben, azokról mást mondott, de erre nem érdemes kitérni. Az istenekkel és a szülőkkel szemben való tiszteletlenség, illetve tisztelet, valamint a saját kezüleg elkövetett gyilkosság esetében pedig még nagyobb árról beszélt.

Elmondta, hogy jelen volt, mikor megkérdezték egymástól, hol van a Nagy Ardiaiosz. Ez az Ardiaiosz ugyanis Pamphülia egyik városának volt ezer évvel azelőtt a (d) türannosza, aki öreg édesapját és bátyját megölette, és - mint hírlík - sok egyéb gazságot követett el. A kérdezett - mint mondta - így válaszolt: „Az még nem jön, s aligha is fog valaha idejönni.

XVI. Mert a sok szörnyű látvány közt a következőnek is tanúi voltunk: mikor már közel voltunk a kijáráshoz, s minden más szenvedésen átesve, éppen fel akartunk jönni, hirtelen megpillantottuk őt s másokat, legnagyobbrészt türannoszokat, bár voltak köztük magánemberek is, akik nagy gonosztetteket követtek el; ezeket, mikor már azt hitték, hogy kiléphetnek a napvilágra, a hasadék szája nem akarta kiengedni őket, hanem valahányszor olyan valaki akart feljönni, aki gyógyíthatatlan gonoszságban szenvedett, vagy aki még nem lakolt meg eléggé, nagyokat bőgött. S ekkor - így mondta ő - vad, áttüzesedett emberek, akik készenlétben állottak, s a (616 a) bőgésre figyeltek, közrefogták őket és elhurcolták; Ardiaioszt és másokat pedig, kezüket, lábukat és fejüket összekötözve, földre teperték és megnyúzták, s aztán úgy vonszolták őket az út mellett, a tüskés bokrokon gerebenezve a testüket, miközben a mellettük elhaladóknak állandóan magyarázták, hogy miért történik ez, s hogy a Tartaroszba viszik őket, amely el fogja őket nyelni.” Bár itt - mint mondta - mindenféle dolog rémítette őket, a legjobban mégis attól rettegetek, hogy meg ne szólaljon a bőgés, éppen amikor a napvilágra akarnak feljönni; s nagy örömmel lépett ki mindegyikük, ha a bőgés hallgatott. Ilyenek voltak a büntetések (b) és a bűnhódések, s velük szemben állottak a jutalmazások. Mikor aztán a réten kinek-kinek letelt a hét napja, a nyolcadikon megint csak útnak kellett indulniuk, s addig kellett menniük, míg a negyedik nap elérkeztek egy helyre, ahonnan a magasban az egész égen és földön

át feszülő, egyenes, oszlopszerű fényt láttak, amely szivárványhoz hasonlított, de sokkal fényesebb és tisztább (c) volt; egynapi további út után aztán beleérkeztek ebbe a fénybe, s ott megpillantották a fény közepén, az égboltozathoz kapcsolva, az ég kötelékeinek a végeit; ez a fény volt ugyanis az égboltozatot összetartó kötelék – olyan, mint a hadihajókat átszorító kötelek -, amely tehát az égboltozat egész területét átfogja; e kötelék végére van akasztva az Ananké orsója,* amely által megy végbe minden körforgás; ennek a nyele és a kampója acélból van, a korongja pedig acélból és más anyagokból van (d) keverve. A korongnak ilyen szerkezete van: alakja éppen olyan, mint a mienk; de abból, amit elmondott, azt lehet kivenni, hogy olyan, mintha egy nagy, üres – azaz közepén teljesen lyukas – korongba egy ugyanilyen másik, de kisebb korong volna beleillesztve – akárcsak az egymásba illesztett dobozok -, s így tovább egy harmadik, majd egy negyedik s még más négy. Összesen tudniillik (e) nyolc egymásba illesztett korong van, melyeknek fent csak a kör alakú pereme látszik ki, az orsó nyele körül pedig csupán egyetlen összefüggő palástot alkotnak: a nyél a nyolcadik korong közepén halad át. Az első – azaz a legkülső – korongnak van a legszélesebb körpereme; e tekintetben a második helyen áll a hatodik korong pereme, a harmadikon a negyediké, a negyediken a nyolcadiké, az ötödiken a hetediké, a hatodikon az ötödiké, a hetediken a harmadiké s a nyolcadikon a második (617 a) ké. A legnagyobb korong pereme tarka, a hetediké a legragyogóbb, a nyolcadiké a hetedik világításától kapja a színét, a másodiké és az ötödiké hasonlít egymáshoz - az előbbieknél halványabbak -, a harmadiknak van a legfehérebb színe, a negyedik vöröses, a hatodik a fényességben a második helyen áll. Mármost az orsó a maga egészében állandóan egy irányban pereg, de a körben forgó egészen belül levő hét kör az egészszel (b) ellentétes irányú lassú körforgást végez; és pedig köztük a leggyorsabban mozog a nyolcadik kör; a második helyen következnek a gyorsaságban: a hetedik, a hatodik és az ötödik kör, melyek egyforma sebességgel mozognak; a harmadik helyen van a körforgás sebességében - ők így látták – negyedik kör, a negyediken a harmadik s az ötödiken a második. Az orsó az Ananké ölében forog. Mindegyik körön fenn egy-egy szirén ül, aki a körrel együtt körben forog, s közben mindig egy és ugyanazt a hangot hallatja; a nyolc hang aztán egy össz- (c) hangban zeng össze. Másik három nőalak pedig körben ül, egymástól egyenlő távolságra, mindegyik egy-egy karosszéknél: ezek a Moirák, Ananké leányai, fehér ruhában, fejükön szalagdísszel: Lakheszisz, Klóthó és Atroposz, akik a szirénekkal összhangban énekelnek;

éspedig Lakheszisz a múlttól, Klóthó a jelenről, Atroposz pedig a jövőről. Klóthó a jobb kezével időről időre meg-meglegyinti az orsó külső felületét, s így segít a (d) forgatásban, Atroposz ugyanezt teszi a bal kezével a belső körökön; Lakheszisz pedig mindkét kezével hol a külső, hol a belső köröket lendíti meg.

XV. Mikor ők odaértek, tüstént Lakheszisz elé kellett járulniuk. Aztán egy kikiáltó mindenekelőtt föl-sorakoztatta őket; majd Lakheszisz öléből sorshúzó cserepeket és élet mintákat vett a kezébe, fellépett egy magas dobogóra, s így szólt: „Halljátok Ananké leányának, (e) a szűz Lakheszisznek üzenetét! Egnapos életű lelkek! Most kezdődik a halandó nemzetség új, halállal végződő korszaka. Nem titeket fog a daimón kisorsolni, hanem ti fogtok magatoknak daimónt választani. Akinek az első hely jut, az válasszon magának először életformát, amely mellett aztán kénytelen-kelletlen ki kell tartania. Az erénynek azonban nincs gazdája: mindenki aszerint részesül benne, amint többé vagy kevésbé tiszteli vagy nem tiszteli. Az a felelős, aki választ; az isten nem felelős.”

E szavakkal közibük dobta a sorshúzó cserepeket, s mindenki felemelte azt, amelyik mellé esett, csak ő nem, mert neki megtiltották; aki ellenben felvett egyet, abból megtudta, hogy hányadik helyre jutott. Ezután pedig az életmintákat rakta ki eléjük a földre, sokkal többet, mint ahányan voltak. A minták nagyon sokfélék voltak: ott volt mindenféle állatnak az életformája, s természetesen az emberi életformák is. Voltak köztük türannosz-sorsok, részint olyanok, amelyek mindvégig megállnak, részint olyanok, amelyek közben törést szenvednek, és szegénységben, számkivetésben vagy éppen koldusnyomorúságban végződnek; de voltak kiváló emberi életformák is: testalkat, szépség, s általában testi erő és küzdőképesség vagy leszármazás és az ősök erényei szempontjából; s éppígy voltak lenézett életformák is; az asszonyoknál ugyanezek a változatok voltak. A lélek rangja persze ebben nem szerepelt, mert hiszen a lélek – ha más életformát választ – szükségképpen mássá is lesz; a többi életkörülmény azonban egymással: gazdagsággal és szegénységgel, betegséggel és egészséggel van összekeverve; mások megint ezek közé esnek. Ebben van tehát, kedves Glaukónom, minden valószínűség szerint a tu- (c) lajdonképpen veszedelem az emberre nézve, s ezért kell elsősorban azzal törődni, hogy minden egyéb tudományt félretéve, mindegyikünk ennek a tudománynak a kutatója és híve legyen: hátha valamiképpen megtanulhatja és kitalálhatja, hogy kicsoda teheti őt képessé és okossá rá, hogy – különbséget téve a becsületes és a rossz élet között – a lehetséges életformák közül mindig

és mindenütt a jobbat válassza; s hogy az imént említett szempontokat egymással összevetve, és az erényes élethez való viszonyukban taglalva, számot vessen önmagá(d) val, és megtudja, mit ér a szegénységgel vagy gazdagsággal kevert szépség, s a lélek milyen alkatával párosulva eredményez jót vagy rosszat; továbbá: az előkelő és az alacsony születés, a visszavonult élet és a hatalmi szereplés, a testi erő és a gyengeség, a jó és a rossz értelmi felfogás, egyszóval minden ilyen, a lélekkel természetesen összefüggő és megszereszhető dolog, egymással összekeverve, mit eredményez. Mindeme körülmény alapján – a lélek természetét figyelembe véve – döntheti csak el az ember, hogy a rosszabb vagy a jobb (e) életet választja-e, a rosszabbon értve azt, amely a lelket odajuttatja, hogy igazságtalanabbá, jobbon pedig azt, hogy igazságosabbá lesz. Semmi egyébbel nem szabad törődnie, hiszen láttuk, hogy az embernek életében és (619 a) halálában ez a legjobb választás. Tehát mindenkinek ezzel a sziklaszilárd meggyőződéssel kell a Hadészba leszállnia, hogy ott se szédítse el őt a gazdagság és más efféle rossz, és ne vetemedjék zsarnokságra vagy más efféle cselekedetre, minek folytán sok jóvátehetetlen gabszágot követ el, s maga még nagyobbakat kénytelen elszenvedni, hanem ismerje fel, hogy mindig az ilyen túlzások közé eső életet kell választania, s a túlzást (b) mindkét irányban kerülnie kell, lehetőleg már ebben az életben, de az egész túlvilági életben is, mert így lesz az ember a legboldogabb.

XVI. S valóban, mint a túlvilágról jött követ mondta, akkor is ezt mondta a kikiáltó: „Még aki utolsónak járul is ide, de okosan választ, és fegyelmezetten él, még annak a számára is marad elfogadható, nem pedig rossz életforma. Aki elsőnek választ, ne legyen könnyelmű; de az utolsó se essen kétségbe.”

E szavak után előlépett – mint mondta – az, aki az első sorszámot húzta, s mindjárt kiválasztotta magának a (c) legteljesebb zsarnoki hatalmat; ámde ostobaságból és mohóságból nem járt el eléggé gondosan a választásnál, mert elkerülte a figyelmét, hogy a zsarnokságban a sors végzése szerint benne foglaltatott tulajdon gyermekeinek felfalása és egyéb rossz is; mikor aztán nyugodtan átgondolta a dolgot, jajveszékelt és siránkozott a választás felett, és sehogy sem akart belenyugodni a kikiáltó előzetes figyelmeztetésébe: nem magát okolta a bajokért, hanem a véletlent, a daimónokat, szóval mindent inkább, csak magát nem. Az illető azok közül való volt, akik az égből érkeztek, s aki előző életében egy rendezett (d) alkotmányú államban élt, de ott csak szokásból, nem pedig bölcsességszeretetből volt részese az erénynek. S be kell vallani, hogy azok közt, akik így lépre mentek,

nem voltak kevesebben azok, akik az égből jöttek, hiszen ezeket nem edzették meg a szenvedések; azoknak ellenben, akik a föld alól jöttek, legnagyobb részt – mivel maguk is megkínlódtak már, s ezt másokon is látták - nem olyan hebehurgyán végezték a választást. Ez, valamint a sorsolás szeszélye az oka annak, hogy a legtöbb (e) lélek jó, illetve rossz sorsa az ellenkezőjére változik; mert ha mindenki – valahányszor az itteni életbe érkezik - mindig őszintén a bölcsesség szeretetében élne s a választás sorrendjében nem éppen az utolsók közé kerülne, valószínű, hogy az odaát elhangzó figyelmeztetések alapján nemcsak az itteni világban élne boldogan, hanem innen oda, s onnan vissza is nem föld alatt és rögös, hanem sima és égi úton juthatna el.

Elmondta aztán, hogy érdemes volt megfigyelni, mi- (620 a) képp választottak életformát az egyes lelkek: ez a látvány szomorú, majd meg mulatságos és megdöbbentő volt. Általában az előbbi megszokott életformájuk szerint választottak. Elmondta például, hogy látta, amint egy lélek, amely valaha Orpheuszé volt, a hattyú életformáját választotta, mert az asszonyi nemet, amely a halálát okozta, gyűlölte, és nem akart asszonyban foganva megszületni; látta Thamürasz lelkét, amely a csalogány élet- (b) tét választotta; másfelől látott egy hattyút, amely emberi életet választott; s más zenei érzékű állatot, amely ugyanígy cselekedett. A huszadik sorszámú lélek az oroszlán életét választotta: ez Aiasznak, Telamón fiának a lelke volt, amely irtózott attól, hogy emberré legyen, mert még jól emlékezett a fegyverzet ügyében hozott döntés re. A következő lélek Agamemnóné volt; az emberi nem iránt való gyűlöletből, a kiállott szenvedések miatt, ez a lélek egy sas életévé cserélte fel az emberi életet. A sorsolás folytán középütt foglalt helyet Atalanté lelke, amely, mikor megpillantotta egy atléta gyönyörű tiszte- (c) letajándékait, nem tudott mellettük elmenni, hanem azokat választotta. Őutána vette észre Epeiosznak, Panopeusz fiának a lelkét, amely egy művészi munkát készítő asszony természetébe vándorolt át; még hátrább - az utolsók között – látta a csúfondáros Therszitész lelkét, amely egy majomba bújt bele. Véletlenül Odüsszeusz lelkét jelölte ki a sors arra, hogy valamennyi közt legutolsónak járuljon a választáshoz; s ekkor ő – mivel a korábbi viszontagságaira való emlékezés hatása alatt hallani sem akart dicsőségvágyról – sokáig járt fel s alá, s egy közéleti szerepléstől távolálló magánember életformáját kereste; végül nagy nehezen meg is találta: ott (d) feküldt valahol, másoktól észre sem véve; s mikor a lelke ezt megpillantotta, azt mondta, hogy akkor is ugyanezt tette volna, ha az első sorszámot kapta volna; s nagy örömmel vette magához. Hasonlóképp vándorolt más

állatok lelke is emberekbe, vagy egyik a másikba; általában az igazságtalanok vaddá, az igazságosak pedig szelíddé változtak át, s mindenféle keveredésre volt példa.

Mikor valamennyi lélek kiválasztotta már az életfor-
(e) máját, a sorsolás sorrendjében Lakheszisz elé járultak; s ő mindegyikük mellé kísérorül odaállította azt daimónt, akit ki-ki választott, hogy az vigyázzon életére és teljesítse be választott sorsát. Ez a daimón először is Klóthóhoz vezette a lelket, s az ő keze és orsójának a pergése alatt hitelesítette azt a sorsot, amelyet az illető választott; ezt megérintve, tovább vezette őt Atroposz fonásához, hogy a megfont fonalat változatlanra tegye; (621 a) innen – anélkül, hogy megfordult volna – Ananké trónjához ment, azon áthaladt, s mikor ezen a többiek is átmentek, valamennyien a Léthé síkságra vonultak, nagy forróságon és szörnyen fojtogató levegőn keresztül, mert ott sem fa, sem semmiféle növényzet nem volt. Itt táboroztak estefelé az Amelész* folyó partján, melynek vizét semmiféle edény nem tudja magában tartani. Ennek a vízből mindenkinek innia kellett egy bizonyos mennyiséget; de akit a józan esze vissza nem tartott, az (b) többet is ivott a kiszabott mennyiségnél; aki aztán ivott belőle, az mindent elfelejtett. Mikor lefeküdtek, s éjfél lett, mennydörögni s a föld remegni kezdett, s ekkor hirtelen az egyik erre, a másik amarra fölfelé sodródott, szökellve, mint a csillagok, hogy megszülessék. Neki nem engedtek inni a vízből; de hogy merre és miképp jutott vissza a testébe, azt nem tudja, csak reggel hirtelen fölnyitotta a szemét, s látta, hogy ott fekszik a máglyán.

VÉGSŐ TANULSÁG

(c) Így maradt ránk, Glaukónom, ez a mítosz, s nem ment veszendőbe; sőt minket is megmenthet, ha hallgatunk rá, s így a Léthé folyóján is szerencsésen át fogunk jutni, s a lelkünket sem fogjuk beszennyezni. Sőt ha megfogadjuk, amit mondok, akkor elhisszük, hogy a lélek halhatatlan, s képes minden rosszat és minden jót elviselni; s akkor mindig a felfelé vezető úthoz fogunk ragaszkodni, s józan belátással mindenképpen az igazságosságot fogjuk gyakorolni, hogy így önmagunkkal és az (d) istenekkel barátságban maradjunk, nemcsak addig, míg a földön időzünk, hanem akkor is, mikor elnyerjük az érte járó jutalmat, melyet – mint a díjnyertes győzők – mindenünnen összegyűjtünk, hogy ne csak itt, hanem az ezeréves utazás alatt is, melyet leírtunk, boldogok lehessünk.